

Σύγκριση/Comparaison/Comparison

Τόμ. 15 (2003)

Mary Roussou- Sinclair, Victorian travellers in Cyprus: A garden of their own, Cyprus Research Centre Texts and Studies of the History of Cyprus - XLIV, Nicosia 2002.

Ουρανία Πολυκανδριώτη

doi: [10.12681/comparison.10098](https://doi.org/10.12681/comparison.10098)

Copyright © 2016, Ουρανία Πολυκανδριώτη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πολυκανδριώτη Ο. (2017). Mary Roussou- Sinclair, Victorian travellers in Cyprus: A garden of their own, Cyprus Research Centre Texts and Studies of the History of Cyprus - XLIV, Nicosia 2002. *Σύγκριση/Comparaison/Comparison*, 15, 223–228. <https://doi.org/10.12681/comparison.10098>

τητας με τη βοήθεια μοντέλων από το ευρωπαϊκό παράλογο.

Η ιδιομορφία του νεοελληνικού θεάτρου «είναι η δυνατότητα σύζευξης και σύνθεσης διαφορετικής προέλευσης στοιχείων σε μια ενότητα που εκφράζει την παράδοση και το μοντερνισμό, το αυτοφυές και το ξενόφερτο, το καθαρά ελληνικό και το διεθνές».

Τελειώνοντας την παρουσίαση του βιβλίου του Θόδωρου Γραμματά να αναφέρουμε τη βιβλιογραφική ενημέρωση που περιλαμβάνει εκατοντάδες χρήσιμες μελέτες, όπως και το λεπτολόγο ευρετήριο ονομάτων και το ευρετήριο θεατρικών έργων με άσφαλτες αναφορές στους δύο τόμους του έργου. Όλα αυτά καθιστούν το βιβλίο του Θόδωρου Γραμματά ένα σύγγραμμα πολύτιμο για κάθε μελετητή αλλά και για τον απλό εραστή του ελληνικού θεάτρου.

Δόξα Δάφνη-Μεταξά
Υποψήφια Διδάκτωρ ΑΠΘ
Τμήμα Αγγλικής Φιλολογίας

Mary Roussou-Sinclair, *Victorian travellers in Cyprus: A garden of their own*, Cyprus Research Centre - Texts and Studies of the History of Cyprus - XLIV, Nicosia 2002.

Η περιηγητική φιλολογία, βασισμένη στη μετακίνηση, στην εξερεύνηση και στη γνωριμία με τον «άλλο», θέτει στον μελετητή ουσιαστικά ζητήματα πρόσληψης του χώρου, πολιτισμικής ώσμωσης και επικοινωνίας και για τον λόγο αυτό συνιστά όχι μόνο μια προσφιλή ιστορική πηγή αλλά αποτελεί συγχρόνως ένα ιδιαίτερα σημαντικό κεφάλαιο των διαπολιτισμικών σπουδών, της ιστορίας των ιδεών, της θεωρίας της λογοτεχνίας και της συγκριτικής γραμματολογίας, της πολιτισμικής εικονολογίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Ως ταξιδιωτική ή περιηγητική φιλολογία εννοούμε το σύνολο των κειμένων στα οποία, κάθε λογής ταξιδιώτες καταθέτουν την εμπειρία τους, τις γνώσεις τους, τις προσωπικές τους εντυπώσεις από τους τόπους, περισσότερο ή λιγότερο μακρινούς, που περιηγήθηκαν. Το ταξιδιωτικό ή περιηγητικό κείμενο είναι μια μορφή απομνημονεύματος, μια προσωπική γραπτή μαρτυρία με αντικείμενο το ταξίδι και ως ξεχωριστή γραμματολογική κατηγορία εξελίσσεται και μεταβάλλεται όπως μεταβάλλονται και τα ίδια τα ταξίδια, η θέση τους και ο ρόλος τους σε κάθε εποχή, όπως αλλάζουν και οι ταξιδιώτες, η ιδιότητά τους, τα κί-

νητρα και τα ενδιαφέροντά τους.

Το ταξιδιωτικό ή περιηγητικό κείμενο, έτσι όπως διαμορφώθηκε στον δυτικό κόσμο κατά τους νεότερους χρόνους, αποτελεί ανάγνωσμα εγκυκλοπαιδικό, επιστημονικό, παιδαγωγικό, ιστορικό και γεωγραφικό με κυρίαρχο πάντα τον πληροφοριακό του χαρακτήρα. Συγχρόνως όμως αποτελεί ανάγνωσμα ψυχαγωγικό, περιπέτειας και ανακαλύψεων όπως και λογοτεχνικό ως ποιητική αποτύπωση μιας εμπειρίας και μιας υποκειμενικής ματιάς. Διαφαίνεται έτσι η εγγενής πολυμέρεια της περιηγητικής φιλολογίας αλλά και η εσωτερική της αντινομία: η ταξιδιωτική αφήγηση, ως μορφή απομνημονεύματος, και μάλιστα στη διαχρονική της εξέλιξη με όλες τις μορφικές της παραλλαγές, θέτει διαρκώς υπό αμφισβήτηση τα όρια του λογοτεχνικού κανόνα, κυρίως λόγω της πληροφοριακής της ιδιότητας και της άμεσης εξάρτησής της από την πραγματικότητα την οποία αποτυπώνει. Παράλληλα όμως, η υποκειμενικότητα του παρατηρητή-ταξιδιώτη, η εσωτερικευμένη αναπαράσταση της πραγματικότητας, η ενεργοποίηση της μνήμης και της προσωπικής εμπειρίας καθώς και η μορφική-αισθητική επεξεργασία του λόγου προσδίδουν στο κείμενο ένα λογοτεχνικό χαρακτήρα που συχνά εμφανίζεται να είναι αντίροπος προς την αξιοπιστία της μαρτυρίας και την επικοινωνιακή της λειτουργία.

Κατά τους νεότερους χρόνους,

από το 14ο ως το 19ο αιώνα, στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο και γενικότερα στην Ανατολική Μεσόγειο, ταξίδεψαν πάνω από 3.500 περιηγητές, οι οποίοι συνήθως μετά την επιστροφή τους, περιέγραφαν και δημοσίευαν τις περιηγήσεις τους. Οι περιηγητές αυτοί ήταν κάθε λογής έμποροι, τυχωδιώκτες, στρατιωτικοί, προσκυνητές, κληρικοί, επίσημοι απεσταλμένοι κυβερνήσεων και πρεσβευτές, φυσιοδίφες, γεωγράφοι, φιλοπερίεργοι αρχαιόφιλοι και αρχαιογνώστες. Οι ιδιότητές τους, το δρομολόγιό τους, τα ενδιαφέροντά τους ποικίλλουν ανάλογα με τη χρονική στιγμή του ταξιδιού τους και τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες. Οι πληροφορίες που παραδίδουν, αποτελούν μια ιδιόμορφη, συχνά επισφαλής και υποκειμενική, αλλά πάντως πολύτιμη ιστορική πηγή.

Ειδικότερα, από το 18ο αιώνα και μετά, το ταξίδι των Ευρωπαίων προς τις ελληνορωμαϊκές αρχαιότητες, το περίφημο «grand tour», αποτελεί απαραίτητο μέσο ολοκλήρωσης της εκπαίδευσης νέων ευγενών καθώς και σημαντική προσωπική εμπειρία. Το ταξίδι αρχίζει να έχει ένα σαφέστερο διδακτικό και επιστημονικό στόχο, ενώ οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις, στο πνεύμα του εγκυκλοπαιδισμού και του Διαφωτισμού, αποκτούν μεγαλύτερη εξειδίκευση, ένα λαογραφικό και ερμηνευτικό χαρακτήρα. Έτσι κοντά στους εμπόρους και λογίους τώρα ταξιδεύουν και επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, συχνά μέλη οργανω-

μένων επιστημονικών αποστολών: αρχαιολόγοι επιχειρούν να εντοπίσουν αρχαίες τοποθεσίες, αρχαιολόγοι αναζητούν συστηματικά γλυπτά, αγγεία, νομίσματα, επιγραφές αλλά και σπάνια χειρόγραφα, αρχιτέκτονες αποτυπώνουν αρχαία μνημεία, γεωλόγοι και τοπογράφοι εξερευνούν τη διαμόρφωση του εδάφους, βοτανολόγοι αναζητούν και καταγράφουν σπάνια είδη χλωρίδας, άνθρωποι της πολιτικής, πρόξενοι, ή άλλοι επίσημοι απεσταλμένοι καταγράφουν τη σύγχρονη τους κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα.

Από το 19ο αιώνα, η τεχνολογική ανάπτυξη, η εξέλιξη των μέσων μεταφοράς, αλλά και οι ιστορικές συνθήκες καθιστούν το ταξίδι ευκολότερο, συντομότερο και περισσότερο προσιτό σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Ολοένα και περισσότερο στην Ευρώπη ταξιδεύουν λόγιοι, άνθρωποι των γραμμάτων, ποιητές και πεζογράφοι που ελπίζουν σε νέες πηγές έμπνευσης και διεξόδους από έναν ορίζοντα που τους περιορίζει. Στις ταξιδιωτικές τους εντυπώσεις, η πρωτοκαθεδρία της αντικειμενικής πληροφόρησης συμβαδίζει με την καθαρά υποκειμενική πρόσληψη του χώρου και με μια ρομαντική προσπάθεια προσέγγισης και ερμηνείας της ιστορίας μέσα από τη σύγχρονη εικόνα των ανθρώπων που τον κατοικούν.

Το θέμα με το οποίο καταπιάνεται η Mary Roussou-Sinclair αφορά μια πολύ συγκεκριμένη χρονι-

κή περίοδο, από το 1878 ως το 1901, και διερευνά ένα εξίσου συγκεκριμένο ζήτημα, την εικόνα της Κύπρου ως νέα βρετανική αποικία μέσα από τα κείμενα βρετανών ταξιδιωτών, ανδρών και γυναικών, που επισκέφθηκαν το νησί κατά την περίοδο αυτή. Πρόκειται στην ουσία για μια υπόθεση εργασίας που, μέσα από το παράδειγμα της βρετανικής Κύπρου, στόχο έχει να αναδείξει τις ιδεολογικές τάσεις της αποικιοκρατίας και της αυτοκρατορικής κυριαρχίας έτσι όπως λειτουργούσαν στη βρετανική κοινωνία κατά την εποχή αυτή αλλά και να αποκαλύψει τις διαδικασίες με τις οποίες οι κυρίαρχες αυτές ιδεολογίες είχαν μεταφερθεί και επικρατούσαν και στην ίδια την Κύπρο.

Στην περίπτωση αυτή το ταξιδιωτικό κείμενο δεν αποτελεί απλώς ένα γραμματολογικό είδος ή πιστή περιγραφή μιας πραγματικότητας αλλά, σύμφωνα με τις θεωρίες του Foucault που ακολουθεί και ενστερνίζεται η συγγραφέας, αντιμετωπίζεται ως λόγος που δεν μπορεί παρά να είναι σύμφυτος με την κοινωνία, τους θεσμούς και την εξουσία. Το περιηγητικό κείμενο χρησιμοποιείται στην ιστορική αυτή έρευνα ως μια αφηγηματική αναπαράσταση του διπολικού αλλά αδιαίρετου σχήματος κυριαρχία και αντίσταση, με όλες τις ιδεολογικές, και συχνά λεπτές, αποχρώσεις που είχε αποκτήσει κατά την εποχή αυτή στο συγκεκριμένο χώρο. Έτσι οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις των περιηγη-

τών, πέρα από την καθ' όλα σημαντική πραγματολογική τους διάσταση, αντιμετωπίζονται ως ο σημαίνων λόγος της αυτοκρατορικής κυριαρχίας και της βρετανικής αποικιοκρατίας.

Πέρα όμως από τα διδάγματα του Foucault για τη σχέση του λόγου με την εξουσία, η συγγραφέας στηρίχθηκε και στον Edward Said κυρίως για τον τρόπο με τον οποίο ανέδειξε τη σχέση εξάρτησης του αποικιοκρατικού λόγου από την αποικιοκρατική εξουσία και γενικότερα για το ότι ανέδειξε τη σχέση μεταξύ πολιτισμού και αποικιοκρατίας. Στόχος της συγγραφέως ήταν να καταδειχθεί ότι ο αποικιοκρατικός λόγος της κυρίαρχης ιδεολογίας στη Μεγάλη Βρετανία διαθλάται μέσα από διάφορες κοινωνικές ομάδες σε μια ποικιλία ιδεολογιών που τελικά αντικατοπτρίζονται και στα κείμενα των ταξιδιωτών που επισκέπτονται την Κύπρο και διαμορφώνουν κάθε φορά μια παραλλαγμένη εικόνα της.

Φυσική συνέπεια μιας τέτοιας προσέγγισης αλλά και κατεύθυνση που υποδεικνύεται από τα ίδια τα κείμενα, ήταν και η διερεύνηση της διαδικασίας συγκρότησης της Αγγλικής ή της Βρετανικής ταυτότητας στο πλαίσιο της αποικιοκρατίας και μέσα από τις κυρίαρχες ιδεολογίες. Εδώ, η περίπτωση των γυναικών που επισκέπτονται και περιγράφουν την Κύπρο αποβαίνει ιδιαίτερα χρήσιμη για τη συγγραφέα που εισάγει στον προβληματισμό της και τις παραμέ-

τρους του φύλου, της γενεαλογικής προέλευσης και της κοινωνικής τάξης. Στο πλαίσιο της Κύπρου, οι άνδρες Βρετανοί κατασκευάζουν τη φυλετική και κοινωνική ταυτότητά τους με ένα διαφορετικό τρόπο από ό,τι οι γυναίκες. Η παράμετρος της φυλετικής διαφοράς αλλά και της κοινωνικής προέλευσης, η διάκριση κυρίων και υποτελών, δημιούργησε στο αποικιοκρατικό περιβάλλον των Βρετανών στην Κύπρο αντιλήψεις σχετικές με τη φυλετική ανωτερότητα αλλά συγχρόνως φώτισε και τη σχέση μεταξύ αστικής τάξης και αποικιοκρατικής ιδεολογίας.

Η συγγραφέας Mary Roussou-Sinclair, μέσα από το θεωρητικό και μεθοδολογικό αυτό σχήμα μελέτησε τις ταξιδιωτικές αφηγήσεις οκτώ ανδρών (Sir Garnet Wolseley, W. Hepworth Dixon, R. Hamilton Lang, Sir Samuel White Baker, W. H. Mallock, David G. Hogarth, Edward Vizetelly, H. Rider Haggard) και τεσσάρων γυναικών (Lady Ann Brassey, Esmé Scott-Stevenson, Agnes Smith, Elisabeth Lewis) που βρέθηκαν στην Κύπρο κατά την περίοδο της πρώτης αγγλικής κυριαρχίας. Οι άνδρες και οι γυναίκες μελετώνται χωριστά, σε διαφορετικά κεφάλαια του βιβλίου, αλλά μέσα από τα ίδια ερωτήματα και τις ίδιες θεματικές κατευθύνσεις ("British Male Authors' Narratives and the Vision of Empire", "Victorian Women Travellers in Cyprus and the Domestication of Empire"). Αρχικά

αναλύονται οι θέσεις των συγγραφέων ως προς τη βρετανική κυριαρχία και συγκρίνονται οι διαφορετικές τους απόψεις σχετικά με τη στάση της Μεγάλης Βρετανίας απέναντι στη νέα της κτήση. Οι αφηγήσεις αυτές για την Κύπρο χρησιμοποιούνται ουσιαστικά ως υπόθεση εργασίας προκειμένου να αναδειχθούν οι κυρίαρχες αποικιοκρατικές ιδεολογίες στη Μεγάλη Βρετανία κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Στη συνέχεια μελετώνται οι στάσεις και οι αντιδράσεις των συγγραφέων απέναντι στο τοπίο και τη φύση της Κύπρου, την αρχαιολογία και την ιστορία της, πάντα με γνώμονα τις διαφορετικές ιδεολογικές αντιλήψεις που τους χαρακτηρίζουν. Τέλος μελετάται η διαδικασία συγκρότησης ταυτότητας με βάση το φύλο, τη γενεαλογική προέλευση και την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν. Στο κεφάλαιο για τις γυναίκες προστίθεται και ένα τμήμα για τα κίνητρα που τις ώθησαν στη συγγραφή.

Τα παραπάνω κεφάλαια είναι και τα κεντρικά του βιβλίου. Προηγείται μια αναδρομή στην ιστορία της πρόσκτησης της Κύπρου από τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία τοποθετείται στο γενικότερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής και του Ανατολικού Ζητήματος ("Cyprus Between Two Empires: From The Ottomans To The British"). Το επόμενο κεφάλαιο πραγματεύεται τα σημαντικότερα πνευματικά και ιδεολογικά ρεύματα που κυριαρχούσαν στη

Μεγάλη Βρετανία από τα μέσα του 19ου αιώνα, εστιάζοντας κυρίως σε ό, τι αφορούσε το μέλλον της βρετανικής αυτοκρατορίας, τόσο σε συμβολικό όσο και σε πραγματικό επίπεδο ("Ideologies In The Era of High Imperialism"). Στο τελευταίο κεφάλαιο επιχειρείται η σύνθεση και η σύγκριση των αφηγήσεων ανδρών και γυναικών συγγραφέων και δίνεται έμφαση στις μεταξύ τους συγκλίσεις και αποκλίσεις.

Συμπερασματικά θα είχαμε να παρατηρήσουμε ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερα αξιόλογη, σφαιρική και περιεκτική μελέτη των περιηγητικών αφηγήσεων, τόσο ως προς τον αυστηρό μεθοδολογικό τους χειρισμό για την ιστορική έρευνα και την ιστορία των ιδεολογιών, όσο και ως προς την ανάδειξη του κυρίου θέματος που είναι η διαμόρφωση των αντιλήψεων για την Κύπρο ως βρετανικής αποικίας, κατά την περίοδο 1878-1901. Η συγγραφέας τεκμηριώνει πειστικά τη χρήση της Κύπρου ως μελέτης παραδείγματος (case study) για την ανάδειξη της αποικιοκρατικής ιδεολογίας στη Μεγάλη Βρετανία, και πράγματι το αποτέλεσμα δικαιώνει αυτή τη μεθοδολογική της επιλογή. Ωστόσο, ο αναγκαίος χρονικός περιορισμός και ο πολύ συγκεκριμένος θεματικός στόχος της μελέτης είχαν ως συνέπεια την έλλειψη μιας διαχρονικής οπτικής και την απουσία κάθε αναφοράς στην πολύ πλούσια περιηγητική φιλολογία για την Κύπρο κατά τους νεότερους χρόνους γενικά, αλλά και

κατά το 19ο αιώνα ειδικότερα. Είναι όμως γνωστό ότι οι ταξιδιώτες που δημοσιεύουν τις περιηγήσεις τους συνήθως ήταν οι ίδιοι καλοί γνώστες προγενέστερων αφηγήσεων σχετικών με την περιοχή που επισκέπτονταν. Τα δάνεια συχνά δε λείπουν και οι στερεότυπες εικόνες του άλλου έτσι δημιουργούνται και διαδίδονται. Με την τελευταία αυτή παρατήρηση καθόλου δε μειώνεται η αξία

της μελέτης, που προσφέρει πολλά σε μια σύγχρονη προβληματική για τον τρόπο προσέγγισης της περιηγητικής φιλολογίας όπως φυσικά και στην ανάδειξη των ιδεολογικών ρευμάτων στην Ευρώπη του τέλους του 19ου αιώνα.

Ουρανία Πολυκανδριώτη
Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

